

درکپیکردنی میتافۆرپییانهی ناوی نازهلان له زمانى كوردیدا (ناخاوتى رۆژانه)

به هره سه لام حمه غریب

به شی گه شه پیدانی مرۆبى // کۆلیژی پهروهردی شاره زوور // زانکۆی ههله بجه

پوخته

له م توێژینه وه بیه دا کردی درکپیکردنی میتافۆرپییانهی ناوی نازهلان خراوته پروو، که تیگه یشتیمان له زماندا بۆ دههیننه ناراو، له بهر نه وه به پۆیستمان زانیوه باس له تیۆری درکپیکردن و میتافۆر بکهین، ههروهها چۆنیه تی به کارهینان و درکپیکردنیانمان له زماندا خستوه ته پروو، ئامانج له م توێژینه وه بیه، ههولیکه بۆ شیکاری و لیکۆلینه وه له بواری میتافۆردا، میتافۆریش که رهسته بیه کی گرنگی زمانی درکپیکردنه، ته وه ری سه ره کی توێژینه وه که مان کارکردنه له چوارچۆیهی تیۆری زانستی زمانی درکپیکردندا، که ده لیت، کۆزانیی زمانی له به کارهینانی زمانه وه ده رده که ویت و دروسته بپت، رتیازی په سنی-شیکاری به کارده هینتیت، نمونه کان له ناخاوتی رۆژانه وه ده رگیراون، درکپیکردن بیه مایه کی به هیزه بۆ لیکۆلینه وه له میتافۆر، که نایا کردی درکپیکردنی میتافۆرپییانه پشنت به چی ده به ستیت، له م توێژینه وه بیه دا هه ولماندا وه تیشک بخره بیه سه ره به کارهینانی میتافۆرپییانهی ناخاوتیه رانی زمانی کوردی، که چۆن ناوی نازهلان به واتای میتافۆرپی جیاواز به کارده هینن، به هۆی مه ودای سه رچاوه ومه ودای مه به سه سه وه درکپیکردنمان بۆ ده رپراوه کان دیته ناراو، ده رپراوه کان له چه مکی مرۆقه وه ده گۆرین بۆ چه مکی نازهل، له چوارچۆیهی میتافۆری چه مکیبانه دا، توێژینه وه که جگه له پێشه کی و نه نجام له سن ته وه ر پیکهاتوه:

ته وه ری یه که م: زانستی زمانی درکپیکردن و تیۆره کانى درکپیکردن: ۱- زانستی زمانی درکپیکردن

۲- بیه ماکانی درکپیکردن و تیۆره کانى درکپیکردن .

ته وه ری دووهم : میتافۆر : ۱- واتای سه ره کی و واتای لاوه کی له میتافۆردا ۲- میتافۆری درکپیکراو.

۳- کۆزانیی و نه زموون وه ک ئامرازى درکپیکردنی میتافۆر .

ته وه ری سێیه م : درکپیکردنی میتافۆرپییانهی ناوی نازهلان له زمانى كوردیدا (ناخاوتى رۆژانه)

۱- به کارهینانی میتافۆرپییانهی ناوی نازهلان به مه به سه ستی گه یاندى واتای باش و واتای خراب.

۲- درکپیکردنی میتافۆرپییانهی ناوی نازهلان به هۆی ده نگه وه .

۳- درکپیکردنی میتافۆرپییانهی ناوی نازهلان به هۆی پرواله ته وه .

Article Info

Received: April ,2022

Accepted : June,2022

Published :September ,2022

Keywords

درکپیکردن، میتافۆر، ناوی نازهلان، ناخاوتی رۆژانه

Corresponding Author

Bahra.hamagharib@uoh.edu.iq

٤- درکپکردنی میتافۆرپیانەى ناوى نازەلان بەهۆى پەفتارەوه.

پێشه‌کی:

دووه‌م: زمان و واتای سیمانتيکی سیستمی مێکن بۆ به‌کاته‌گۆزیکردنی چه‌مانی راسته‌قینه، له‌بنه‌ره‌تا کۆزانی چه‌مانی په‌یوه‌سته به‌ خودی زمانه‌وه .
بونیادنانی واتا پێوه‌ستی به‌کۆزانی چه‌مانی هه‌یه، واتای زمانی له‌سه‌ر بنه‌مای به‌کاره‌یتان و شاره‌زایی کارده‌کات کاروان عمر قادر، ۲۰۱۲، ل. ۸۲).

سێهه‌م: زمان و واتای زمانی (سیمانتيکی) په‌نگدانه‌وه‌ی په‌یپه‌ردنی مرۆفه‌ بۆ چه‌مانی راسته‌قینه و په‌نگدانه‌وه‌ی له‌زماندا به‌وشیوه‌یه‌ی بیه‌یوه‌یه‌ی، نه‌ک به‌وشیوه‌یه‌ی له‌پاستیدا هه‌یه .

ئه‌م زانسته زیاتر له‌زانسته‌کانی تری زمان گرنگی به‌واتای زمانی و تابه‌تمه‌ندییه‌کانی واتای زمانی ده‌دات، چونکه هه‌ریه‌ک له‌و تابه‌تمه‌ندییه‌کانه ده‌بنه بنه‌مایه‌ک بۆ دیاریکردنی تیۆره سه‌ره‌کییه‌کانی زانستی زمانی درکپێکردن، که‌خۆیان له‌ سێ تیۆریدا ده‌بیننه‌وه :

۱- زمان دامه‌زراره‌یه‌کی درکپێکراوی ناسه‌ره‌خۆیه، واته‌ خسته‌په‌رووی (کۆزانی زمانه‌وانی) هه‌روه‌ک نواندنی دروسته‌چه‌مکییه‌کانی تری ناوه‌زی مرۆفه.

۲- رێزمان بریتیه‌یه له‌سیسته‌می (به‌چه‌مککردن). ئه‌م پرۆسه‌ی به‌چه‌مککردنه‌ش سه‌رحه‌م دروسته‌چه‌مکییه‌کانی بێرکردنه‌وه‌و دونه‌یایی ده‌گه‌رتنه‌وه .

واتای زمانی له‌ به‌چه‌مککردنه‌وه‌ دێته‌ ناوه‌، به‌چه‌مککردنیش په‌یوه‌سته به‌ سروشتی راسته‌قینه‌ی یه‌که به‌چه‌مککراوه‌کان (په‌وانه: نالی ئه‌ده‌هه‌م غه‌ریب، ۲۰۱۶، ل. ۵۴-۵۳). به‌چه‌مککردنه‌کان له‌ میلیله‌تیکه‌وه‌ بۆ میلیله‌تیکه‌ی تر جیاوازه، پشته‌ به‌ئهم‌وون و شاره‌زایی ناخۆیه‌رانه‌وه‌ ده‌به‌ستێت.

۳- کۆزانی زمانی له‌به‌کاره‌یتانی زمانه‌وه‌ ده‌ده‌که‌وت و دروسته‌به‌یت، ئه‌م تیۆریه‌یه وه‌لامدانه‌وه‌یه‌که بۆ رێبازی لێکۆڵینه‌وه‌ سینتاکسی و سیمانتيکییه‌کان، که‌ پێیان وایه‌ کاته‌گۆزی و نه‌خشه‌و وینه‌کان خۆرسکی به‌مرۆف به‌خه‌راون. ئه‌م توانا خۆرسکییه‌ کۆزانی زمانه‌وانی مرۆف پێکه‌دات و پۆلێن ده‌کات (کاروان عمر قادر، ۲۰۱۲، ل. ۸۵-۹۸)، خودی کۆزانی زمانی به‌تایبه‌تی بێرکردنه‌وه‌و تێرمانه‌کانی مرۆف له‌زماندا هه‌لگیراوه، که‌ده‌توانیته‌ له‌رێ کۆنکرێتکردنی ئۆرگانی و کۆنکرێتی تاکیتی تاک و شاره‌زاییه‌ کۆکراوه‌کانی مرۆفه‌وه‌ دیاریکریته‌ (په‌وانه (کاروان عمر قادر، ۲۰۱۲) (نالی ئه‌ده‌هه‌م غه‌ریب، ۲۰۱۶) سه‌رچاوه‌کانیان) . هه‌ر وردیوه‌وه‌یه‌ک له‌کۆزانی مرۆفی به‌تایبه‌ت کۆزانی زمانی ده‌بیت له‌هه‌رسێ په‌هه‌ندی په‌یوه‌ندیاری ناوه‌، زمان، شاره‌زاییه‌وه‌ سه‌رچاوه‌بگه‌رت

ته‌وه‌ری دووه‌م : میتافۆر

میتافۆر یه‌کیه‌که‌ له‌جۆره‌کانی واتا، له‌ کۆندا وتراوه: بریتیه‌ له‌خواستنی واتای وشه، گواسته‌وه‌ی واتای وشه‌یه له‌کێلگه‌یه‌کی واتایه‌وه‌ بۆ کێلگه‌یه‌کی واتای دیکه، به‌هۆی بوونی نیشانه‌ی واتای هاوه‌ب‌ش له‌نیوان کێلگه‌کاندا. بۆ نمونه (ورچ) سه‌ره‌به‌کێلگه‌ی نازه‌لانه، به‌لام له‌خواستنی واتادا، ده‌گوازیته‌وه‌ بۆ کێلگه‌ی واتای مرۆف، ئه‌مه‌ش به‌هۆی بوونی نیشانه‌ی واتای هاوه‌ب‌ش له‌نیوان کێلگه‌ی مرۆف و نازه‌لانه، که‌ (+قه‌له‌و) یه‌، به‌لام به‌هۆی ئه‌وه‌ی نیشانه‌واتایه‌کان نه‌یتوانی لێکدانه‌وه‌ی ته‌واو بۆ سه‌رحه‌م ده‌رپاوه‌ میتافۆرییه‌کان بکات، تیۆری کێلگه‌واتایه‌کان پشته‌گۆیخه‌ران، زانستی زمانی درکپێکردن له‌سه‌ر بنه‌مای کۆزانی و ئه‌زمونه‌کان واتامیتافۆرییه‌کان دیاریده‌کات، میتافۆر وه‌ک مه‌ودایه‌ک ده‌ده‌که‌وت، که‌ تیکرده‌ی دوو

ته‌وه‌ری یه‌که‌م : زانستی زمانی درکپێکردن و تیۆره‌کانی درکپێکردن .

درکپێکردن لێکدانه‌وه‌و شیکردنه‌وه‌ی واتای ناوه‌وه‌ی ده‌رپاوه‌کانه، له‌تیۆری درکپێکردندا فۆرمه‌ زمانیه‌کان سه‌ره‌داوێکن، که‌له‌ناوه‌زدا واتا چالاک ده‌کهن، ئه‌م چالاککردنه‌ له‌تاکه‌کاندا جیاوازه، چونکه واتا له‌سه‌ر بنه‌مای ئه‌زمونی هاوه‌ب‌شی تاکه‌کان و ئه‌زمونی تاک به‌ره‌مه‌دیت (نه‌ریمان حسن حه‌مه‌که‌رم، ۲۰۱۶)، درکپێکردن هۆکاری په‌یوه‌ندیکردنی مرۆفه‌ به‌چه‌مانی ده‌ره‌وه‌وه .

۱- زانستی زمانی درکپێکردن

زانستی زمانی درکپێکردن زمان به‌ته‌نیا هۆکاریک ده‌زانیت بۆ گواسته‌وه‌ی زانیاری، چه‌مک و ئه‌زمون، ئامانج له‌زانستی زمانی درکپێکردن ئاشکراکردنی واتایه‌ (په‌وانه (شیلان احمد اسماعیل، به‌هره‌ سه‌لام، ۲۰۲۰، ل. ۱۸۹-۱۹۲)، پرۆسه‌ی وه‌رگرتن و هه‌لئێاردن و لێکدانه‌وه‌ی ده‌رپاوه‌زمانیه‌کانه، سایکۆلۆژیای درکپێکردن ئه‌وه‌یه که‌مرۆف له‌رێگه‌ی هه‌سته‌کانیه‌وه‌ کۆمه‌لێک واتا و زانیاری (ورۆژینه‌ر) ده‌گاته‌ مێشکی، هه‌ولده‌دات زانیاریه‌کان رێکبخات و لێکدانه‌وه‌وه، له‌ئه‌نجامدا (به‌چه‌مککردن) دیته‌ ناوه‌، پرۆسه‌ی درکپێکردن له‌ناوه‌زدا رووه‌دات، که‌ بریتیه‌یه له‌چۆنیه‌تی بونیادنان و په‌یوه‌ندیکردنی واتای زمانی و به‌کاره‌یتانه‌کانی (زمان) کاروان عمر قادر، ۲۰۱۲، ل. ۸۶)، که‌واته درکپێکردنه‌کان له‌مێشکدا چالاکده‌کری و هه‌لده‌سه‌نگینداری، زانستی زمانی درکپێکردن وینه‌کاری (په‌وانه: به‌هره سه‌لام، شیلان احمد اسماعیل، ۲۰۱۹) و وینه‌ی ناوه‌زی له‌گه‌ڵ یه‌کتیه‌ی کات، چونکه هه‌روه‌وه‌کیان وینه‌ن و به‌ره‌وینین و تێرمانی تازهمان ده‌بن (ئافیس‌تا که‌مال محمود، ۲۰۱۳، ل. ۸)، هه‌ریه‌که‌ له‌ ئه‌زمون و ژینگه‌ و رۆشنییری و توانای فیزیۆلۆجی (کاریگه‌ری دیاریان له‌سه‌ر درکپێکردنه‌کانی مرۆف هه‌یه، ده‌توانین بڵێین درککردن له‌ده‌رپاوه‌ زمانیه‌کاندا په‌یوه‌سته به‌ :

۱- توانای هزری له‌بوونی چه‌مک و فۆرمه‌کاندا .

۲- چۆنیه‌تی پێکه‌وه‌هاتن و رێکخه‌ستی که‌ره‌سته‌کان.

۳- زانیاری و سووه‌رگرتن له‌ئهم‌وون (ئافیس‌تا که‌مال محمود، ۲۰۰۹، ل. ۲۷-۴۲).

۲- بنه‌ماکانی درکپێکردن و تیۆره‌کانی درکپێکردن

زانستی زمانی درکپێکردن هه‌ولێکی گرنگه‌ بۆ ئاشکراکردنی واتا، زمان به‌ته‌نیا هۆکاریک ده‌زانیت بۆ گواسته‌وه‌ی زانیاری و ئاشکراکردنی واتا، ئه‌م زانسته‌ خاوه‌نی سێ بنه‌مای سه‌ره‌کییه‌ (په‌وانه کاروان عمر قادر، ۲۰۱۲، ل. ۷۸-۷۹)

یه‌که‌م: نه‌ریکی زمان گه‌یاندنی واتایه

زمان پێروه‌ و به‌هۆی رسته‌ی وتن و بیسته‌وه‌ کارده‌کات، هۆکاریکه‌ بۆ له‌یه‌کتیه‌یه‌یشتن، له‌رێگه‌ی زمانه‌وه‌ ده‌توانین بێرکردنه‌وه‌کانمان ده‌رپه‌ین، به‌هۆی هه‌روه‌و پێروه‌ی دهنگی و پێروه‌ی واتایه‌وه‌ ، له‌پێروه‌ی دهنگیدا ده‌رده‌که‌وت، که‌هه‌ر زمانه‌و ژماره‌یه‌کی دیاریکراو دهنگی تابه‌ت به‌خۆی هه‌یه، به‌فۆنیم ناسراون، به‌پێی یاسا رێکده‌خه‌ری، له‌پێروه‌ی واتادا چه‌ند دهنگیکه‌ گرن و واتا مه‌به‌سته‌یک ده‌ده‌ن به‌وشه‌یه‌ک ، وشه‌کان بێسنور دووباره‌ ده‌بنه‌وه‌ به‌پێ ئه‌وه‌ی واتا تیکیدات، به‌لکو تیکه‌یه‌یشتن دێنه‌ناوه‌.

مهودای تره، بهرهمه مئیک سهرنجراکیشانه دهخولقینیت، بههوی گواستنهوهی ههندیک تایبهتمهندی لهنیوان مهوداکاندا(نالی نهدههم غهریب، ۲۰۱۶، ل ۷۳)، لهلای (رۆمان یاکۆبسن) میتافۆر لهسهربهنهمای لئیکچوون /پهیهوهندی نزیکی بونیادهه نریت، که بهردهوام لهئاخواتنهکاندا نامادهبیان ههیه.

۱-۱ لهباخچهی نازهلان ورچم بیی .

ب- شیرین نهوهندهی خواردووه بووه به ورچ .

لهنمونهی (۱-۱) و (۱-ب) دا ، پهیهوهندییهکی نوئ لهنیوان (ورچ) و (شیرین)دا بهرهمه مدیت، بههوی گواستنهوهی ههندیک تایبهتمهندی له (ورچ)هوه بۆ (شیرین)لهسهربهنهمای بوونی لئیکچوون/پهیهوهندی (قهلهوی)، نهوه تایبهتمهندی (قهلهوی)یه که پهیهوهندییه که لهنیوانیاندا دروسته دکات.

میتافۆر دیاردهیهکی زمانیهی(بهکر عمر علی، ۲۰۰۰، ل ۸)، لهزۆریه شیوازهکانی گه یاندن (وتاری نایی، گوتهاری رۆژنامه، ئاخواتنی رۆژانه، نویسی فلهسهفی، بواری نهدهی،....) دا بهکار دیت، (دیاردهیه که رۆژی گرنگی لهکشان و فراوانکردنی واتای یه که زمانیهییهکاندا ههیه) (بۆستوون حسن احمد، ۲۰۱۸، ل ۱۱۶)، بواریکه بۆ فراوانکردنی واتا، که دیاردهیهکی گرنگی زمانه و دهتوانین وشهیهکی بۆ چه نه مه به سئیک جیاوازه بهکار بهین .

۱-۲ / حهزم له شلهی پاقلهیه.

ب/ شارا که وته پاقله که وه .

۱-۳ / دیواره که خواره .

سهردار	پۆی	ناشنا+ ناسیا	ورچ
+ مرۆف	+ نازهل	+ مرۆف	+ نازهل
+ نیر	+ نیر	- نیر	+ نیر
+ ههراش	+ دپنده	+ ههراش	- درنده
+ فیلباز /+ لواز	+ فیلباز	+ قهلهو	+ قهلهو
مهودای سهراچوه	مهودای مه بهست	مهودای سهراچوه	مهودای مه بهست

چه مکی مرۆف چه مکی نازهل چه مکی مرۆف چه مکی نازهل

واتای میتافۆری له بهکارهیناندا چالاکه، لهکرده مۆرفۆلۆژی و سینتاکسییهکانه وه دروسته بییت (بۆستوون حسن احمد، ۲۰۱۸، ل ۴۰-۴۱)، بۆ نمونه، (چاو پیس، زمان درێژ، ...) لهکردهی مۆرفۆلۆژین، (زانبار مپه لیه دیت، سهیوان بهردهوام نه په نه پیتی) لهکردهی سینتاکسین، میتافۆر دهکریت له رستهی راگه یاندن و رستهی پرس و رستهی سهروسرمان و رستهی فه رمانداندا درده که ویت، (له ده رکه وتندا واتا سه ره کییه که ی ناسرپته وه، به لکو زۆر جاریش ده بیته هۆی زیادکردنی واتای فه ره نه نگی) (سازان پهزا معین، ۲۰۰۵)، هۆکاریکه بۆ کشانی واتا.

۱- واتای سه ره کی و واتای لاوه کی له میتافۆر دا.

له چوارچۆیهی پراگماتیکدا به مشیوهیه باس له واتای میتافۆرکراوه ، که هه موو وشهیه کی خاوه نی دروسته ی واتای خۆیه تی، خۆیان له واتای سه ره کی و واتای لاوه کیدا ده بیینه وه، له کاتیکیدا یه کیکی له دروسته واتاییه کان زیادکران یان لابران، وشه که به واتای فه ره نه نگی خۆی به کارنا بهت، به لکو

۳-ب / کابرا لوتی لیمان خواره .

له نمونهی (۱-۲) دا پاقله به واتای فه ره نه نگی خۆی به کارهاتووه، به لām له (۳-ب) به واتای میتافۆری دیت، که مه بهست (تیکه وتن و دۆران ه).

نمونهی (۱-۳) خوار به واتای فه ره نه نگی به کارهاتووه، به لām (۳-ب) خوار واتایه کی میتافۆریه و به واتای (تور و بوون) دیت .

میتافۆر دیاردهیه کی چه مکییه، له میتافۆر دا دوو مه ودا ههن، که مهودای (سهراچوه و مه بهست) ن له نیوان دوو چه مکی جیاوازه (نالی نه ده هم غه ریب، ۲۰۱۶، ل ۸۹-۹۲)، به کارهینانی وشهیه که له نیوان دوو چه مکی جیاوازه دا، وینه کاریه له نیوان دوو چه مکی جیاوازه دا، به مه بهستی تیگه یشتن و گه یاندنی واتایه کی فراوان، کاتیکی نای نازه لان بۆ مرۆف به کار ده هینین، ده بیته وینه کاری له نیوان مرۆف و نازه لندا، که دوو چه مکی جیاوازه، واته دروستبوونی به یوهندی چه مکی نوئیه له ده بر اووه کاندا.

۱-۴ سه ردارت بیی چۆن له نیوان ناشنا و ناسیادا دانیشتیوو ؟

۴-ب نه و پۆیه به بیی چۆن له نیوان نه وه دوو ورچه دا دانیشتیوو ؟

نمونهکانی (۱-۴) و (۴-ب) به کارهینانه له نیوان دوو چه مکی جیاوازه دا، که چه مکی مرۆف و نازه لن، مهودای سهراچوه و مهودای مه بهست دیاریکراون (نالی نه ده هم غه ریب، ۲۰۱۶، ل ۹۱)، گواستنه وهی تایبه تمه ندیه له نازه لانه وه بۆ مرۆف، له نیوان (سه ردار) و (رئوی) په یوهندی (فیلباز) هه یه، له نیوان (ناشنا و ناسیا) و (ورچ) تایبه تمه ندی (قه له وی) یان بۆ گوازه وته وه، واته لئیکچوونی نیوانیان قه له ویه.

واتایه کی میتافۆری ده گه یه نیت و واتا کانی شی له و سیمایانه وه دیت، که وشه که له بنه پهندا هه یه تی، واتای میتافۆری له سه ره نه مای دروسته واتاییه لاوه کییه کانی وشه بنیات ده نریت، نه ک دروسته واتاییه سه ره کییه کانی (بۆ زانیاری زیاتر له سه ره میتافۆر پروانه (به کر عمر علی : ۲۰۰۰)، (رۆژان نوری عبدالله، ۲۰۰۷-۱۷۷-۱۸۷) ، بۆ روونکردنه وهی زیاتر پروانه وشه کانی (گۆل، شیر، مار)، که خاوه نی کۆمه لئیک دروسته ی واتای سه ره کی و لاوه کین،

گۆل		شېر		مار	
(د.و) سەرەكى	(د.و) لاوهكى	(د.و) سەرەكى	(د.و) لاوهكى	(د.و) سەرەكى	(د.و) لاوهكى
+ پرووھك	+ جوانى	+ ئازەل	+ درندە	+ خشۆك	+ پېوھدان
+ پەنگ	+ ناسكى	+ بەھېز	+ گۆشتخۆز	+ پەنگ	+ خراپ
+ بەرھەم	+ بۇنخۆشى	+ شېردەر	+ ئازابەتى	+ جۆر	+ كۆشەن
				+ ژار	
	+ پاكى			ھېلكە	

خشتەى (۱)

لەم پستانەى خوارەوھدا وانا میتافۆرییەکانیان دەخەینەپروو.

۵- گۆل دەرکەوت .

۶- شېرەكەى مامى دەرکەوت.

۷- ماری سپرە خۆى دەرناخت.

لەرستەى (۵) باس لەھاتفى كەسەك دەكرت كەلەجوانى و پاكيدا لەگۆل دەچیت، بەلام رستەى (۶) باس لەدەرکەوتنى كەسەك دەكرت، كەوھك شېر ئازابە، لەكاتىدا رستەى (۷) باس لەكەسەك دەكرت، كەوھك ماری سپر وایە، خۆى دەرناخت كەكەسەكى خراپە، بەلام وھك ماری سپرو وایە و بۆ ھەلەك دەگەریت بۆ پېوھدان، لەنموونەكاندا دەرەكەوت، كە واتاى میتافۆرى لە دروستە واتایە لاوهكیەكانەو دروستەبیت .

واتاى سەرەكى : بوونى سەرجمە دروستەواتایەكانى وشەكانە، كاتىك بەواتاى فەرھەنگى بەكاردین .

-واتاى لاوهكى (پروانە دارا حمید محمد، واتاسازى، ۲۰۱۰، ل ۲۶): بوونى دروستەواتایەكانى وشەكانە، كەبەواتاى فەرھەنگى نایەن، بەلكو بۆ واتایەكى میتافۆرى دەخوارزین .

بەلام لەتیۆرى سیمانتىكى لێكدەرەوھیدا، دروستەواتایەكان نەیاننوانى لێكدانەوھى تەواو بۆ وشەكان بەكەن، لەبەرئەوھ زانستى زمانى دركپێكردن كاربەم مودیلە ناكات، زمانەوانەكانى بواری زانستى زمانى دركپێكردن(بۆ زانیارى زیاتر پروانە: شیلان احمد اسماعیل، بەھرە سەلام حم غریب، ۲۰۲۰، ل ۱۹۴) ، لەبواری میتافۆردا باسیان لە بێرکردنەوھى دركپێكەرەنەكردووه، دەلێن كە چەمكى دركپێكەرەنە پەيوەندیان بەبونیادی میتافۆرەوھە ھەبە، میتافۆر لەزۆریە زمانەكاندا بریتیبە لە مۆدیلێكى دركپێكردنى نمونەبى، پروسەبەكى دركپێكردنەنەبە.

۲- میتافۆرى دركپێكراو:

دركپێكردن بنەمایەكى بەھێزە بۆ لێكۆلینەوھ لەمیتافۆر، پەيوەست بەزانستى زمانى دركپێكردنەوھ ھەردوو زمانەوان (لاكۆف و جونسن) لە كتیبەكەیاندا (میتافۆر كەبەھۆبەوھ دەژین) ھەموو زمان بەدیاردەبەكى خوارەبى /میتافۆرى دادەنێن(شیلان احمد اسماعیل، بەھرە سەلام، ۲۰۲۰، ل ۱۹۳)،

دیاردەبەكى بۆلوى ژيانى پۆژانەبە، نەك تەنیا لەزماندا(نالی ئەدھەم غەریب، ۲۰۱۶، ل ۷۱)، بەلكو لە بێرکردنەوھ و ئەزمونەكانیشماندا نامادەبە، بەھۆى میتافۆرەوھ دەتوانین شێوازى بێرکردنەوھ و دركپێكردنى ھەرتاكىك دیاربەكەین، پێكھاتە میتافۆرییەكان خاوەنى رافەكردنێكى سیمانتىكى نین(شیلان ئەحمەد ئسماعیل، ۲۰۱۵، ل ۱۲۶)، بەلكو بۆ لێكدانەوھ و دركپێكردن و تیگەبشتن لێیان پشت بەكۆزانى زمانى دەبەستین، زانستى زمانى دركپێكردنیش جەخت دەكاتەوھ لەسەرئەوھى كە كۆزانى زمانى بەشدارى لەكۆزانى گشتى مرۆفدا دەكات دەربارەى جھان و پەببێردن و دركپێكردن بەخودى جھان(پروانە (كاروان عمر قادر ۲۰۱۲)، میتافۆرى دركپێكراو(بۆ زانیارى زیاتر پروانە:نالی ئەدھەم غەریب، ۲۰۱۶، ل ۹۱-۹۳) ئەو میتافۆرەنە كە دەتوانین بەھۆى كۆزانى و ئەزمونەكانمانەوھ دركپێكەین، لەتیۆرى دركپێكردندا، میتافۆر دابەشكەكات بۆ دوو مەودا، كە مەوداى ئامانج و مەوداى سەرچاوەن، میتافۆرى دركپێكراو بریتیبە لە بنیاننانى مەوداى ئامانج بەسودەرگرتن لە پەببێردنەكان، كە لەمەوداى سەرچاوەوھ دەگواززیتەوھ،(بۆ زانیارى زیاتر پروانە : صالح بن الھادی رمضان، ۲۰۱۱) ، میتافۆرى دركپێكراو پێگەمان پێدەدات بێرەكەبەئەوھ لەبارى شتێكەوھ بدوین بەھۆى شتێكى ترەوھ تواناى دركپێكردن و كۆزانى و دەرپێنەكانمان بەرزدەكاتەوھ،(پروانە: Laura J.Speed/ Carolyn O - Meara/ Lila San Roque/ Asifa Majid، 2019) ، بۆ نمونە

۸- نزار پەبوولەبە.

۹- مانگ دەرکەوت .

(پەبوولە، مانگ)سىماى واتایى لە (- مرۆف) گۆراوھ بۆ (+مرۆف)، ئێمەش بەھۆى ئەزمون و كۆزانىاریمانەوھ دەتوانین درك بەواتاى میتافۆرىیان بەكەین، بەھۆى كۆزانىارى و ئەزمونەكانمانەوھ لە میتافۆرى دركپێكراو تێدەگەین، تێدەگەین، كە مەوداى سەرچاوەوھ مەوداى مەبەست لەنتوان دوو چەمكى جیاوازدان . تایبەتمەندى نێوانیان (بێدەنگى)و(جوانى)بە.

نزار پەبوولە مانگ بەرى

توانا ولتپاتووی قسه کەر دهرده خات، کهدیه ویت واتاکان کاریگه رتر و سه رنجرا کیشین، تا گوینگر شاره زایی و لپاتووی خوی به کاریگه یتیت به مهبهستی تیگه یشتن .

ناخپوهان توانای درکپیکردنی میتافۆرپیانیهی ناوی نازه لانیان به هۆی (پوخسار و کرده) ی لیکچووی مرۆف و نازه لانه وه به دهسه پیناوه، رادهی دووری و نزیکی مرۆف و نازه لانی دهوری گرنگی ههیه له درکپیکردنی میتافۆرپی و به کاره پینانی میتافۆرپیانیهی، مرۆف تا له نازه لانی نزیکی تریت و زیاتر نه زمونیان له گه ل بکات، زیاتر شاره زایی پوهشت و پهفتاریان ده پیت ،دهتوانیت به مهبهستی میتافۆرپیانیهی به کاریان به پینیت . بۆ نمونه، مرۆف به هۆی نه وهی له زووه وه نه زمونی له گه ل (سهگ) کردوه، شاره زاییه کی تهواوی لیوه رگرتووه، درکپیکردنی میتافۆرپیانیهی بۆگه یاندنی چند مهبهستیکی جیاوازه .

۱۲- زۆر به سفته ههروهک سهگ وایه. (وهفا)

۱۳- زۆر لپی یترام، له به رچاوم بووه به سهگ (به نه عله تکردن)

۱۴- بووه به سهگی پیسوتاو شوین به خوی ناگرتیت . (به رده وام له هه و لاندان) .

۱۵- نازانم نه و مره مپی له چیهی؟ (هیچ له بارانه بوو)

۱۶- وهک سهگ پیماننا هه لساخا (بئ نه ده ب)

۱۷- دوینی کابرام بیی وهک سهگ هه لده لهرزی (ترس)

۱۸- کابرات بیی؟ چون مره ی لیوه ده هات. (نیر)

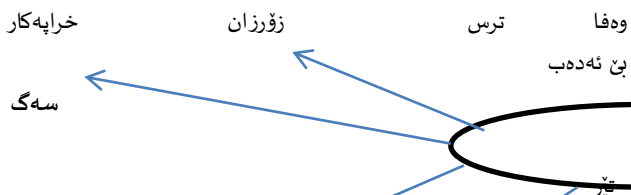
۱۹- باوه ری پیمه که ن، زۆر سه گه < (زۆرزان)

۲۰- نه و نانهی دهیخوات له پای نه و چه په چه په یه تی. (ماستاوچی)

۲۱- هه ندی که س نانی وه پینه کاریان ده خۆن (جنیو فرۆش)

۲۲- نه وه سهگی گلاوه، نزیکی مهبه نه وه. (پیس و خراپه کار)

هه ره به که له م نمونه نانه به کاره پینانی میتافۆرپیانیهی ناوی سهگه، بۆگه یاندنی و اتا و مهبهستی جیاوازه به کاردین .

به له عنه تکرار به رده وام له هه و لاندان به رزه وهندی په رست هیچ له بارانه بوو جنیو فرۆش

۱- به کاره پینانی میتافۆرپیانیهی ناوی نازه لانی مهبهستی گه یاندنی واتای باش و واتای خراپ .

له فهرهنگی ناوهزی ناخپوهانی زمانی کوردیشدا هه ندیک له نازه لانی بۆ واتای باش و جوانی و ناسکی به کاردین، هه ندیکیشیان به پپی مهبهسته کان واتای جوان و ناشرین ده گه یه ن، هه نیک له نازه لانی به رده وام بۆگه یاندنی واتای خراپ به کارده هینین، بۆ نمونه (کارپله) به هۆی ناسکی و جوانی و پاکیه وه بۆ واتایه کی باش به کارده هینیت .

۲۳- کارپله که م وه ره لای دایکی خۆت .

+ مرۆف	- مرۆف	+ مرۆف	- مرۆف
+نیر	+نیر	-نیر	+پروناکی
+هه راش	+جوان	+هه راش	+جوان
+بیدهنگ	+بیدهنگ		
+جوان			
مه و دای سه رچاوه	مه و دای مه به ست	مه و دای سه رچاوه	
مه و دای مه به ست چه مکی مرۆف	چه مکی نازه ل	چه مکی مرۆف	
چه مکی مرۆف	چه مکی سه روه ست		

۳- کۆزانی و نه زمون وهک نامزای درکپیکردنی میتافۆرپی

ناشکرایه که چه ند جۆریک و اتا له زماندا ههیه، واتای میتافۆرپیش یه کیکه له و جۆرانهی و اتا، کۆزانی و نه زمون دوو په گه زی سه ره کی سیماننیک درکپیکردن (شیلان احمد اسماعیل، به ره سه لام حم غریب، ۲۰۲۰، ل ۱۸۹)، مرۆف به هۆی کۆزانی و نه زمونه کانییه وه توانای درکپیکردنی واتای میتافۆرپی ههیه، به دهسه پینانی سه رجه م کارامه یی و راستی و کۆزانیاریه به کانه، که له پنگه ی فیربوون و نه زمونه کانه وه به دهسه پاتوون، هه ره وهک تیگه یشتن له بوخته ی زانسته کان، به دهسه پینانی کۆزانیاریه به کانییش له گه ل بیرکردنه وه کاندایه، که له گه ل قوناغه جیاوازه کانی گه شه ی مرۆفدا ده گۆرین، به واتایه کی تر نه و کۆزانیاریه به کانه به کاره پینانی زمانه وه دروستبوون، مرۆف به هۆیانه وه توانای په پینیردن و درکپیکردنی جیهانی ده ور به ری هه یه (بۆ نمونه،

۱۰- نه و کیسه له ت بیی چون چوو بووه قه باغه که ی خۆیه وه؟

۱۰-ب نازادت بیی چون خوی بیدهنگ و فه قیر کردبوو؟

له نمونه ی (۱۰-ا) دا کیسه ل ناوی نازه له و بۆ مرۆف به کاره اتووه، که له (۱۰-ب) دا دهرده که ویت که سه که نازاد، به هۆی کۆزانیاریه وه گوینگر توانای درکپیکردنی ههیه،، قسه کەر و گوینگر زانیاریان له باره ی رووداوی پیشته وه هه یه.

مرۆفه کان به تپه پیروونی کات و نه زمون کردنیان له گه ل ده ور به ره و کلتوریا کۆزانیاریان فراوانتر ده پیت، وینه ی هزی و شاره زایی و لپاتوویان فراوانتر ده پیت، ده توانن لپاتووانه تر مامه له بکه ن و سود له نه زمونه کان وه رگیرن، نه زمون به مایه کی گرنکه بۆ دهر برین و درکپیکردن و لیکدانه وهی و اتا، به هۆی نه زمون و تاقیکردنه وه کانییه وه ده توانیت لیکدانه وه و درکپیکردنه کانی له وینه ی جیاوازه بخته پوو.

۱۱- هیچ که سه له هاو پنیه تیکردنی گورگدا قازانچی نه کردوه.

له نمونه ی (۱۱) مرۆف به هۆی نه زمونه کانییه وه تیگه یشتوه، که نه و که سانه ی گورگ ناسان، تا دوور بیت لپیان که مه، هه و لیده یان له هاو پنیه تیکردنیان خۆمان به دوور برگیرن.

ته وه ری سییه م : درکپیکردنی میتافۆرپیانیهی ناوی نازه لانی له زمانی کوردیدا (ناخواتی پۆزانه)

زۆر جار به مهبهستی دهر برینی بیرو وینه هه زریه کان په ناده به یه به ره به کاره پینانی میتافۆرپیانیهی ناوی نازه لانی، نه مجۆری به کاره پینانه ش شاره زایی زمانی و

فیلپاز و درنده ناسراوه .
 ۲۶- ږگه مه دهن نه و گورگه بېټه هاوړېتان.
 ۲۷- وریابن نه و گورگه فریوتان نه دات.
 میتافوړ له سهر بنه مای لیکچوون / په یوه ندى نړیکې نیوان مه وداى
 سه رچاوه و مه وداى مه به ست بونیا دده نړیت، که به رده وام له تاخاوتنه کاندای
 ناماده بییان هه یه

له گه ل نه وه شدا (سه گ) بۇ گه یاندى واتای باش و واتای خراب
 به کارده هینریت، نه مه ش به هوی نه زموونه جیاوازه کانیبه وه یه، که مرؤف
 نه زموونى له گه ل کردووه .
 ۲۴- ۱ / نه لئى سه گه له وه فادا .

۲۴- ب/ باوهړى پټمه کهن , زورسه گه < (زورزان
 به لأم (مار) به هوی نه بوونى تايبه تمه ندى باشیبه وه، له بهرته وهى به رده وام
 زیان به مرؤف ده گه یه نیت، هه میسه بۇ گه یاندى واتای خراب
 به کارده هینریت .

۲۵- زمانى زمان نیبه مارنکه بۇخوی
 چند سالیوو له گه ل نه و ماری سره هاوړې بووم، زوردرنگ زانیم نه وه چی
 مارنکی سره .

گورگ) له زمانى کوریدا هه میسه بۇ گه یاندى واتایه کی خراب به کاردیت،

نه مه ش به هوی
 نه وهى
 به نازه لیکى

لایکچوون / تايبه تمه ندى	واتای باش	ناوى گیاندار	
+ ناسک ، نه رمونوؤل	به رخه نازداره کهى دایکی هات ساقه ی هات.	به رخ	۲۸
+ ناسکی وجوانی	کاريله بچکوله کهم وهره . کچکه م وهره.	کاريله	۲۹
+ ده ننگخوش	که ناربه دهنگ خۇشه که، شتیکمان بۇ بلن نازیار گۇرانیه کمان بۇ بلن	که نارى	۳۰
+ نهرم وخرپن	که رویشکه خرپنه کهم قوربانتم کچه خرپنه کهم قوربانتم.	که رویشک	۳۱
+ بیده نگ و فقییر	دایکم په پوله یه .	په پوله	۳۲
+ خیرایى	سارا ناسک ناسا له پاکردندا خیرایه	ناسک	۳۳

(۲)

ناوی گیاندار	واتای خراب	تایبەتمەندی هاوبەش
۳۴	کەر	وریابن گوئدرئۆ مەکەن بە پیشەرەوتان. +پینەقل
۳۵	زێوی	ئەمە زێویە، بۆ هەلیک دەگەرێت +فیلباز
۳۶	مار	زمانی زمان نییە، ماریکە بۆخۆی +پێوەدان
۳۷	دوویشک	وریای خۆتان بن، باوەک دوویشکە ڕەشە پێتانەووە نەدات +پێوەدان
۳۸	گورگ	زێگە مەدەن ئەو گورگە بێتە ناوتان +فیلباز
۳۹	پشیلە	پشیلە، هیجی لە بەرچاو نییە. +پیسفەت
۴۰	مەیموون	مەیموونی ناشرینە، خۆی بەجی دەزانێت. +ناشرین
۴۱	شێر	وەک شێر نەرەیی لێو هەت و پەلاماری دابن +تورە

خستەیی (۳)

ناوی گیاندار	واتای باش	واتای خراب
۴۲	سەگ	و دەفا / پاسەوانی زۆرزان، بەنەعلە تکران،
۴۳	شێر	هێژ و دەسەلات زۆردار، تورە
۴۴	بەران	شەرفرۆشتن جوانی
۴۵	مەر	بێدەنگ و فەقیر گیل

۲- درکپیکردنی میتافۆرییانەى ناوى ئاژەلان بەھۆى دەنگەوہ

مرۆف دەتوانیت وینەى ھاوشیوہ دروستبکات لەنیوان دەنگى ئاژەلان و شیوہى دەربېرى مرۆفەکاندا، ئەزموون و کۆزانیارییەکانیش کە نامرازی گرنکی میتافۆرن، ھۆکارێکی باشن بۆ درکپیکردن و لیکدانەوہکان و گەیاندى مەبەستەجیاوازەکان. لەھەرەیک لەم نموونانەدا ناوی ئاژەلان میتافۆرییانە بەکارھێنراون، بەمەبەستی تیگەیشتن لەتایبەتمەندییەک، کە لە مرۆفەکاندا بوونی ھەيە .لەخستەيەکدا دەيخەينەرۆو، کە تايبەتمەندییەکان لە ئاژەلانەوہ گواستراونەتەوہ بۆ مرۆف

	ناوی گیاندار	تایبەتمەندی گوازاراوە	درکپیکردنی میتافۆری بەھۆى دەنگەوہ
٤٦	جوچکە	جوکە جوک	/ نامە جوکە، ھەر جوکەى لێوہ دیت
٤٧	سەگ	مپە قورسکە وەرپن حەپەحەپ	/ شپزاد مپەى لێوہ دەھات /سەروان لەترسا قورسکە قورسکی بوو / ھەندئ کەس پیشەیان بووہ بە وەرپن / کابرا لەحەپەحەپ ناکەوئت
٤٨	شپز	نەپە	شپزاد بەردەوام نەپەى لێوہدیت
٤٩	قاز	قیرە قیر	پێیان بلین قیرەقیر نەکەن
٥٠	مانگا	بۆرەبۆر	نایلان بەردەوام بۆرەبۆریتى
٥١	گورگ	لورەلور	بێدەنگ بن لەوہزیاتر لورەلورمەکەن
٥٢	ئەسپ	حیلکە حیلک /	چی حیلکە حیلکپکیانە
٥٣	کەر	زەرە	چاک بە مەریوانیان زەراند
٥٤	مشک / جرج	قوتە قوت	/نارا وازلە نانەرەقە ناھینیت، قوتەقوتیتى

خستەى (٥)

٣- درکپیکردنی میتافۆرییانەى ناوى ئاژەلان بەھۆى پوآلەتەوہ.

ھەرەک چۆن مرۆف دەتوانیت بەھۆى دەنگ و پەفتارەوہ وینەى ھاوشیوہ لەنیوان مرۆف و ئاژەلاندا دروستبکات و توانای درکپیکردنیانى ھەبیت، بەھەمان شیوہ دەتوانیت بەھۆى پوآلەتەوہ میتافۆرییانە وینەى ھاوشیوہ دروستبکات، بەھۆى نامرازەکانى درکپیکردنی میتافۆر (زانیاری، ئەزموون)وہ، توانای درکپیکردنی میتافۆرییانەمان بۆ دەربراوہکان ھەيە، کاتیک دەلێن بەھۆى پوآلەتەوہ، مەبەست (گەرہ، زل، بچوک، ورد، قەلەو، لاواز، لات، درپژ، ئەستور، لول، ...)کەلەشیوہدا لەیەکدەچن، تايبەتمەندی لیکچووی ئاژەل دەگوئزیتتەوہ بۆ مرۆف، مەوداکان لەنیوان دوو جەمکی جیاوازدا.
 ٥٥- کچەکەى شۆخان یەکانەبەکە بۆخۆى . (بەکانە تاقانەى بيجووی بەرازە کە تیر شیر دەبیت)(بەخۆ و تیر) .

+ مرۆف + نازهل

+ مع + درنده

+ هه راش + بيجوو

+ به خو و تير ← + به خو و تير

مه وداي سه رچاوه مه وداي مه به ست
چه مكي مرؤف چه مكي نازهل

56- سارا بووه به ورج نه ووهنده قه له و بووه. (قه له و)

+ مرؤف + نازهل

+ مع + درنده

+ هه راش + بيجوو

+ قه له و ← + قه له و

مه وداي سه رچاوه مه وداي مه به ست
چه مكي مرؤف چه مكي نازهل

57- سه رگوله گاميش هات. (گه و ره) سه رگوله گاميش ديلان

ديلان سه رگوله گاميش

+ مرؤف + نازهل

+ تير + گياخور

+ گه و ره ← + گه و ره

مه وداي سه رچاوه مه وداي مه به ست
چه مكي مرؤف چه مكي نازهل

58- زه رپنه قوته به كه قسه ي جي ده كات. (بيجوو ك) زه رپنه قوته له نجه

له نجه زه رپنه قوته

+ مرؤف + نازهل

+ مع +

+ بيجوو ك ← + بيجوو ك

مه وداي سه رچاوه مه وداي مه به ست
چه مكي مرؤف چه مكي نازهل

59- رپوي گه ره هيچ ناخوات. (لات و پيس) رپوي كاوه

كاوه رپوي

+ مرؤف + نازهل

+ تير + تير

+ هه راش + درنده ←

+ لات و لاواز ← + لات و لاواز

مه وداي سه رچاوه مه وداي مه به ست
چه مكي مرؤف چه مكي نازهل

60- باشه نه و كه ركه دهنه بو بيده ننگ نابيت؟ (زل و بيكه لك) كه ركه دهن شيركو

شيركو كه ركه دهن

+ مرؤف + نازهل

+ تير + تير

+ هه راش + هه راش

+ زل و بيكه لك ← + زل و بيكه لك

مه وداي سه رچاوه مه وداي مه به ست

چه مکی مرۆف چه مکی ناژهل
61- عومره كونه په پو هات. (چاوبجووك)

عومه كونه په پو
+ مرۆف + ناژهل
+ نپر + بالنده
+ هه راش + شووم

+ چاوبجووك ← + چاوبجووك

مهوداي سه رچاوه مهوداي مبههست
چه مكي مرۆف چه مكي ناژهل

← 61- بیده نگیه هه ی قه له رهش. (رهش) قه له رهش چۆمان

چۆمان قه له رهش
+ مرۆف + ناژهل
+ نپر + بالنده
+ هه راش + بیچوو

+ رهش ← + رهش

مهوداي سه رچاوه مهوداي مبههست
چه مكي مرۆف چه مكي ناژهل

← 62- شوانه چاوشيله هات. (شین)

شوانه پشيله
+ مرۆف + ناژهل
+ نپر + نپر
+ هه راش + مائی

+ شین/سهوز ← + شین/سهوز

مهوداي سه رچاوه مهوداي مبههست
چه مكي مرۆف چه مكي ناژهل

← 63- دهم كانارىتان ببی؟ (بجووك) كه نارى خانم

خانم كه نارى
+ مرۆف + ناژهل
+ مئ + مئ
+ هه راش + بالنده

+ بجووك ← + بجووك

مهوداي سه رچاوه مهوداي مبههست
چه مكي مرۆف چه مكي ناژهل

← 64- سهیری نهو دهم ولجه نهلهی مهیموونه. (نهستور) مهیموون شنۆ

شنۆ مهیموون
+ مرۆف + ناژهل
+ مئ + مئ
+ هه راش + هه راش

+ لج نهستور ← + لج نهستور

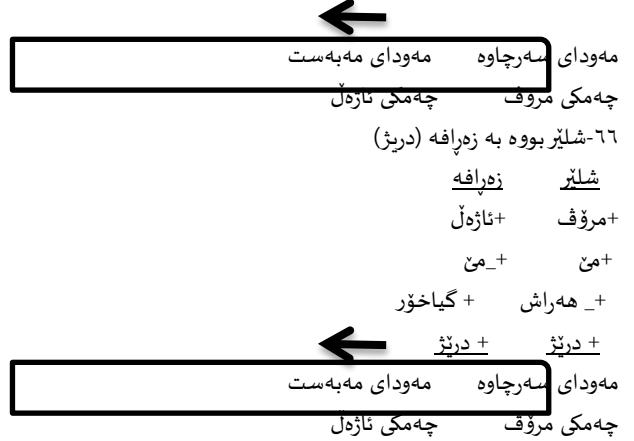
مهوداي سه رچاوه مهوداي مبههست
چه مكي مرۆف چه مكي ناژهل

← 65- سهیری نهو سهروقژه، نهلهی شیړه (گژو پژ) شیړ پښه

پښه شیړ

+مرۆف ناژهۆل
 +نێر نێر
 +_ههراش درپنده

+ گزو پز + گزو پز

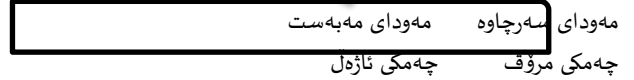

٦٦- شلێز بووه به زه‌رافه (درپز)

+مرۆف ناژهۆل
 +_مئ مئ

+_ههراش گياخوور

+ درپز + درپز

٤- درکپیکردنی میتافۆرپیانە ی ناوی ناژهۆل به‌هۆی ره‌فتاره‌وه.

مرۆف زۆر جار له‌ده‌ربرپانه‌کانیدا، ناوی ناژهۆل به‌شێوه‌یه‌کی میتافۆرپیانە به‌کارده‌هێنێت، به‌مه‌به‌ستی تێگه‌یه‌شتن و په‌یپه‌بردنی ره‌فتاریکی دیاره‌وه، مرۆف پشت به‌مۆدێلی ئاوه‌زیی ده‌به‌ستێت، مۆدێلی ئاوه‌زیی پشت‌به‌ست به‌ ئه‌زموون و تاقیکردنه‌وه‌که‌نه‌وه، جیهان وێناده‌کات (به‌هره‌سه‌لام حم غریب، شیلان احمد اسماعیل، ٢٠١٩، ل ٢٤)، میتافۆریش بونیادیکی ئاوه‌زییه، وێنه‌یه‌که‌ له‌ وێنه‌ی درکپیکه‌رانه، جیهانیکی بیریی و هزریی بونیاده‌نێت (شیلان احمد اسماعیل، به‌هره‌سه‌لام، ٢٠٢٠، ل ١٩٤)، باسمان له‌وه‌کرد که نه‌رکی زمان گه‌یاندنی واتایه و هۆکاره‌ بۆ له‌یه‌کتێگه‌یه‌شتن، له‌ده‌ربرپنی واتای میتافۆریشدا کۆزانی، تواناو له‌باتووی، نه‌زموونی قسه‌که‌ر ده‌رده‌که‌وێت، چونکه‌ نه‌گه‌ر شاره‌زای ره‌فتاری ناژهۆل نه‌بێت، ناتوانێت به‌شێوه‌یه‌کی میتافۆرپیی ده‌ریان‌بهرێت، له‌به‌رامه‌به‌ریشدا ده‌بێت گوێگر کۆزانی و نه‌زموونی که‌مترنه‌بێت، تا بتوانێت، توانای په‌یپه‌بردنی واتای ده‌ربرپروای هه‌بێت، میتافۆره‌کان به‌رامه‌به‌ر به‌چه‌مکه‌کان ده‌وه‌ستنه‌وه‌ له‌ناخاوتنی رۆژانه‌ماندا ره‌نگه‌ده‌نه‌وه.

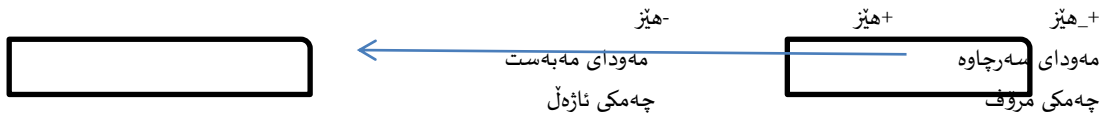
٦٧- وه‌ک جرح له‌کون ده‌ریان‌هێنا.

له‌نموونه‌ی (٧٣) وشه‌ی (جرح) میتافۆرپیانە به‌کارهێنراوه، به‌مه‌به‌ستی تێگه‌یه‌شتن، له‌ره‌فتاری که‌سیک، که‌ له‌ترسا وه‌ک جرح له‌کوندا خۆی حه‌شارداوه، که‌واته به‌هۆی بوونی تاییه‌تمه‌ندی هاوبه‌ش له‌نیوان که‌سه‌که‌ و جرحدا، که (+ترس) ه، ده‌ربرپروا‌که‌مان له‌چه‌مکی مرۆفه‌وه‌ گۆراوه‌ بۆ چه‌مکی ناژهۆل.

٦٨- نای له‌وه‌ داله‌که‌ش قه‌له‌باچکه‌ ده‌رچوو.

له‌م نموونه‌یه‌دا باس له‌که‌سیک ده‌کرێت، که‌ خۆی زۆر به‌به‌هێز و توانا نیشانداوه، به‌لام دواتر ده‌رکه‌وتوووه‌ که‌که‌سیکی بێده‌سه‌لاته .

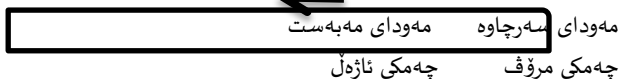
که‌س	دال	قه‌له‌باچکه
+مرۆف	+ناژهۆل	+ناژهۆل
+_نێر		

٦٩- شێرکۆ هه‌رکه‌س ئێسقانیکی بۆ هه‌ئیدات، کلکه‌له‌قه‌ی بۆ ده‌کات (سه‌گ).

شێرکۆ سه‌گ
 +مرۆف ناژهۆل
 +_نێر نێر
 +_ههراش درپنده

+ ماستاوچی + ماستاوچی

٧٠- هه‌ر ده‌لێن که‌ر بازاری نییه، نه‌ی ئه‌وه نییه‌ نه‌مانه‌ بازارپان چه‌ند گه‌رمه.

کۆمه‌لێک مرۆف که‌ر

مروڤف + نازهل

+ نير + نير

+ گنيل + گنيل

مهوداي سهرچاوه مهوداي مهبهست

چهمكي مروڤف چه مكي نازهل

71- شهرمه له سهر كه لاي كورد ايه تي بخويت و بخويته وه دوايش بلي فشه به.

كورد كه لاک

+ مروڤف + نازهل

+ نير + نير

- زين - زين

+ ياشماوه ي لاشه + ياشماوه ي لاشه

مهوداي سهرچاوه مهوداي مهبهست

چهمكي مروڤف چه مكي نازهل

72- مشكه كوپره هات . (شت شاردنه وه) نالان مشك

نالان مشكه كوپر

+ مروڤف + نازهل

+ نير + نير

+ هه راش + گلاو

+ شت شاردنه وه + شت شاردنه وه

مهوداي سهرچاوه مهوداي مهبهست

چهمكي مروڤف چه مكي نازهل

73- جرحه كوپره به نياز به تاكه ي كوي بكاته وه . (ره زيل) نه ركان جرح

نه ركان جرح

+ مروڤف + نازهل

+ نير + نير

+ ره زيل + ره زيل

مهوداي سهرچاوه مهوداي مهبهست

چهمكي مروڤف چه مكي نازهل

74- بووه به ماسي ته رنابيت . بن چاووروو

شير كو ماسي

+ مروڤف + نازهل

+ نير + نير

+ هه راش + ناوي

+ بن چاووروو + بن چاووروو

مهوداي سهرچاوه مهوداي مهبهست

چهمكي مروڤف چه مكي نازهل

75- بووه به مهي موون به بهرد و داردا خو ي هه لده واسيت.

شير كو مهي موون

+ مروڤف + نازهل

+ نير + نير

+ خو هه لواسين + خو هه لواسين

مهوداي سهرچاوه مهوداي مهبهست

چهمكي مروڤف چه مكي نازهل

۷۶- خۇ مەيموون نىيە، ئەو ھەموو مۇزە بخوات .

سەگ شېر كۆ

+ مرۆف + ناژەل

+ نېر + نېر

+ ھەراش + شىردەر

+ مۇز خۆر + مۇز خۆر ←

مەوداى سەرچاوه مەوداى مەبەست
چەمكى مرۆف چەمكى ناژەل

۷۷- ئانىا ئىستا ھەست بە حائى مريشكى ناو فرنەكان دەكات (لەكاتى گەرما).

نانيا مريشك

+ مرۆف + ناژەل

+ نېر + نېر

+ ھەراش + ھىلكە كردن

+ گەرمى زۆر + گەرمى زۆر ←

مەوداى سەرچاوه مەوداى مەبەست
چەمكى مرۆف چەمكى ناژەل

۷۸- شىرىن ئىستا ھەست بە حائى مريشكى بەستوو دەكات (لەكاتى سەرما).

شىرىن مريشك

+ مرۆف + ناژەل

+ نېر + نېر

+ ھەراش + بالئندە

+ سەرماى زۆر + سەرماى زۆر ←

مەوداى سەرچاوه مەوداى مەبەست
چەمكى مرۆف چەمكى ناژەل

۷۹- ئازاد ھەر ئىمەى بىنى كەربوو.

ئازاد كەر

+ مرۆف + ناژەل

+ نېر + نېر

+ ھەراش + گپل

+ بئىئەقلى + بئىئەقلى

مەوداى سەرچاوه مەوداى مەبەست

چەمكى مرۆف چەمكى ناژەل ←

۸۰- ئەلەى دالە كەرخۆردىە ھەردە خولئىتەوہ.

شېر كۆ دال

+ مرۆف + ناژەل

+ نېر + نېر

+ ھەراش + گۆشتخۆر

+ خولانەوہ + خولانەوہ ←

مەوداى سەرچاوه مەوداى مەبەست
چەمكى مرۆف چەمكى ناژەل

۸۱- ئەلەى سەگە ئەلەرزىت.

سەگ شېر كۆ

+ مرۆف + ناژەل

+نێر +نێر
 + ترس/لهرزین + ترس/لهرزین
 مه‌ودای سه‌رچاوه مه‌ودای مه‌به‌سه
 چه‌مکی مرۆف چه‌مکی ئاژه‌ل

۸۲- شێره‌ژن هه‌ستاو قسه‌ی خۆی کرد.

شێرین شێری مێ
 + مرۆف + ئاژه‌ل
 + مێ + مێ
 + هه‌راش + هه‌راش

+ غه‌ره‌ت/متمانە + غه‌ره‌ت/متمانە
 مه‌ودای سه‌رچاوه مه‌ودای مه‌به‌سه
 چه‌مکی مرۆف چه‌مکی ئاژه‌ل

۸۳- ته‌ماشای ئه‌و فێلبازه‌بکه‌ن چۆن خۆی کردووه به‌مه‌ر.

شێرکۆ مه‌ر
 + مرۆف + ئاژه‌ل
 + هه‌راش + گه‌یاخۆر
 + بێده‌نگ + بێده‌نگ

مه‌ودای سه‌رچاوه مه‌ودای مه‌به‌سه
 چه‌مکی مرۆف چه‌مکی ئاژه‌ل

هه‌وڵده‌ده‌ین له‌خشته‌یه‌که‌دا درکێپکردنه‌ میتافۆرییه‌کانی ناوی ئاژه‌لان به‌هۆی تایبه‌تمه‌ندییه‌ هاوبه‌شه‌کانیانوه‌ به‌خه‌ینه‌روو، گواستنه‌وه‌ی تایبه‌تمه‌ندی ئاژه‌لان بۆ مرۆف، مه‌وداکان له‌نیوان دووچه‌مکی جیاوازدان، که‌چه‌مکی مرۆف و چه‌مکی ئاژه‌لان.

رووخسار	ده‌نگ	کرده	ئاژه‌ل	
قژن	نه‌رپه‌کردن	هێز	شێر	۱
قه‌له‌و	بۆله‌بۆل	----	ورچ	۲
شێوه‌ی سه‌په‌رکردن	لوره‌لور	فێلباز	گورگ	۳
لات و گه‌ر	----	فێلباز	پنوی	۴
جوانی	----	پاکردن	ناسک	۵
بالا	----	----	زه‌رافه	۶
-----	----	بێنه‌قل	وشر	۷
زل و به‌توانا	----	زل و جووله‌جوڵکه‌ر	نێستر	۸
قژی وه‌ک کلکی نه‌سه‌پ وایه	حیلکه‌ حیلکه‌یه‌تی	----	نه‌سه‌پ	۹
له‌دانی دانه‌کانی که‌رویشک ده‌چن -	-----	زوونوستن- قونه‌قوون	که‌رویشک	۱۰
مه‌یموونی لوت پان	-----	سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر داردا	مه‌یموون	۱۱

۱۲	كەر	بېئە قىلى	زەرەزەر	-----
۱۳	گا	قۇچدان	-----	سەرەگامېش
۱۴	بەران	شەرفرۇش	----	----
۱۵	مەپ	بېئەنگ/گىل	بارەبار	قەلەو
۱۶	بەرخ	بېئەنگ	بارەبار	ناسكى و جوانى
۱۷	بزن	ھار و وريا	باعە باع	توكن
۱۸	مانگا	بېئە قىل	بۇرەبۇر	زل وناشرىن
۱۹	كارە مېچكە	ھاروھاج	باعە باع -	-----
۲۰	سمۇرە	گويزخواردن/بەداراسەركەوتن	-	دانى گەورە
۲۱	چۆلەكە	-----	جىرەو جىرەو	----
۲۲	توتى	قسە دوو بارە كىردنەو	----	-----
۲۳	داركونكەرە	زۇروتن	-----	-----
۲۴	كە نارى	دەنگخۇش	-----	دەمكە نارى (دەمچووك)
۲۵	كەو	-----	قاسپە قاسپ	جوانى
۲۶	كونە پەپوو	-----	-----	چاوپچووك
۲۷	قاز	تەپنە بوون / تەنھا	قىرە قىر	----
۲۸	قەل	-----	قولە قول	لوتشۇر كىردن
۲۹	نە عامە	پا كىردن	---	درىز و بەرز
۳۰	كەلە شېر	خۇگش كىردنەو	قو قاندىن	---
۳۱	مىرىشك	مېلكە كىردن	گارە گار	-----
۳۲	ماسى	تەپنە بوون / ئاوخواردن	-----	----
۳۳	بۇق	-----	قىر قىر كىردن	چاوپۇق
۳۴	خالخالۇكە	-----	-----	جوانى
۳۵	پەپوولە	لەسەرخۇ / بېتاوان	-----	جوانى
۳۶	زەردەوآلە	پېوەدان	---	-----

۳۷	زەردەزىرە	پېتوھدان	----	-----
۳۸	كيسەل	خاوەخاوە	----	كۆر و كۆم
۳۹	سەگ	وھفا / زۆرزان	حەپەحەپ/وھپەن	ناشرىن و قېزەون
۴۰	دەل	پالکەوتن	قوروسكە	-----
۴۱	توتكە	بەدواكەوتن		جوانى
۴۲	بەراز	دلى دلى بەرازە	-----	پەكانە
۴۳	كرم	جولەجولكەر	لاواز
۴۴	مار	زاراوى - زمان خراپ	-----	چاوزهردەمار
۴۵	دووپشك	زارپشتن	-----	-----
۴۶	پشیلە	پېتوھفا/ نەوسن	میاواندن	چاوشین/سەوز

خشتەى (۶)

ئەنجام

۴- بېستون حسن ئەحمەد، لىكدانەوھى سىمانتىكى و پراگماتىكى دەربارە
جەسپاوەكان لەزمانى كوردیدا، ۲۰۱۸.

۵- بەھرە سەلام حم غریب، شیلان ئەحمەد ئىسماعیل، دركپیکردنى
وینەى

ملخص البحث

ھزرى لەوینەى شیعردا (عەبدوللا پەشپو بەنمونە)، زانکۆ ھەلەبجە،
ژمارە(۷)، ۲۰۱۹.

۶- دارا حمید محمد، واتاسازى(ھەندىك لایەن لە سىمانتىك و پراگماتىكى
زمانى كوردى، چاپەمەنى ئۆر، سلیمانى، ۲۰۱۰):

۷- رۆژان نوری عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ۲۰۰۷.

۸- سازان رەزا معین، اتا و دەرووبەر، نامەى ماستەر، زانکۆ سەلاحەدین،
۲۰۰۵.

۹- شیلان ئەحمەد ئىسماعیل، بەھرە سەلام حم غریب، میتافۆرە
چەمکیبەكان لەزماندا، زانکۆ گەرمیان، ۲۰۲۰.

۱۰- شیلان ئەحمەد ئىسماعیل، تیکردە بیریەكان لەپەكالبوونى
(فۆرم) و(واتا)دا، ۲۰۱۵.

۱۱- شیلان عمر حسەین، لیکسیکۆ سىمانتىكى وشە لەئەدەبى كوردیدا،
زانکۆ پاپەین، ژمارە(۱۳)، کۆنفرانسی (کارىگەرى زمان و ئەدەب لەسەر
بنیادی ھزرى و درژەپیدانى زانستى، کانونى یەكەمى ۲۰۱۷).

۱۲- کاروان عمر قادر، سىستەمى دركپیکردن وەك بنەمايەكى پزىمانى
كوردى، زانکۆ سلیمانى، ژمارە (۳۴)، ۲۰۱۲.

۱۳- نەرىمان حسن كەرىم، دروستەى سىمانتىك لەزمانى كوردیدا، زانکۆ
سلیمانى، ۲۰۱۶.

۱۴- نالى ئەدھەم غەریب، دركپیکردنى میتۆنۆمى لەزمانى كوردیدا، نامەى
ماستەر، زانکۆ سلیمانى، ۲۰۱۶.

- دركپیکردن بنەمايەكى بەھێزە بۆ لیکۆلینەوھ لەمیتافۆر، میتافۆریش
كەرەسەيەكى گرنكى زمانى دركپیکردنە، میتافۆر پڕۆسەيەكى
درکپیکردنەنەيە.

۲- میتافۆرى زمانى، بەکارھێنانى میتافۆرە لەزۆرەي شىوازەكانى گەياندن
(وتارى ئايى، گوتارى رۆژنامە، ئاخوتى رۆژانە، نوسىنى فەلسەفى، بواری
ئەدەبى،.....) دا، بەلام كەدەلین میتافۆرى چەمكى (بوونى مەوداى
سەرچاوە و مەبەستە لەنیوان دوو چەمكى جیاوازا، گواستەوھى
تايبەتەندییە لەنیوانیاندا، پەيوەندییەكى جەمكى نوێ دروستەكەت.

۳- میتافۆرى دركپیکراو ئەو میتافۆرەنە، كە دەتوانین بەھۆى كۆزانی و
ئەزموون وەك نامرازی دركپیکردنى میتافۆر، دركپیکرەكەین، ئاخپوھر
بەھۆى كۆزانی و ئەزموونەوھ توانای دركپیکردنى ھەيە، تىگەيشتن
لەچەمكەكان دەھیننەئاراوھ، قسەكەر ئەو ئەزموونەى پيدا تیدەپەرت
دەگۆریتەوھ بە تەریكى ئەبستراكتى وەك میتافۆر.

۴- دەتوانین بەھۆى دركپیکردن و بەکارھێنانى میتافۆرپیانەى زمانەوھ وینەى
ھاوشیوھ لەنیوان مرؤف و ئازەلندا دروستبەكەین، ئەویش لەرنگەى (دەنگ،
كردە، روالەت)ى گیاندارانەوھ، بەمەبەستى گەياندن واتاى باش و خراپ

سەرچاوەكان

۱- ئاقیستا كەمال محمود، ئاوازداری و دركردنى زمانى جیناوەلكاوەكان
لەزمانى كوردیدا، زانکۆ سلیمانى، ژمارە(۳۴)، ۲۰۰۹.

۲- ئاقیستا كەمال محمود، وینەى ھزرى، ئاوازداری و لیکدانەوھ
سایكۆزمانیەكان، رۆمانى (جەمشیدخانى مام) وەك مۆڈیلىكى جەانبینى
كورد، زانکۆ سلیمانى، ژمارە (۴۲)، ۲۰۱۳.

۳- بەكر عمر علی، میتافۆر لەپوانگەى زمانەوانییەوھ، نامەى دکتۆرا،
۲۰۰۰.

16- Laura J.Speed/ Carolyn O Meara/ Lila San Roque/ Asifa Majid,
Perception Metaphors, JOHN BENJAMINS PUBLISHING COMPANY,
2019.

.Key words: cognition, metaphor, animals' name

ABSTRACT

This research deals with the act of metaphor cognition of animals' name which improve language comprehension in a better way than before. So it is the responsibility of researchers to show and explain the way of cognitive linguistics. As we have tried to mention them in the clearest ways. The main aim of this research is an attempt to linguistic analysis and research in metaphor aspect, which it is an important tool of cognitive linguistic. The main point of this research is to focus on perceptual linguistics; the description-analysis method is used, the samples are taken from daily speech, to reach satisfactory outcomes, because the cognitive linguistic will change according to variant experience. Cognition is unshakeable base to research on metaphor, to ask on what the act metaphor cognition rely on, Because of the source domain and the target domain, we have seen our perception for the expressed, In the frame of conceptual metaphor. The research beside of an introduction and conclusion is consists of three sections: the first one is about cognition. The first sub-section of this section is about the science of cognitive language. The second sub-section is on cognition structure or base and theories. The second section is about metaphor. The first sub-section is about the major and minor meaning in metaphor. The second sub-section includes the cognitive metaphor. The third sub-section is about the tools (devices) of cognitive metaphor. The final section is about metaphor cognition of animals' name in Kurdish language in daily speeches and conversations. The first sub-section of this final section is on metaphorical using of animals' name to convey bad and good meaning and messages. The second one does include metaphorical cognition of animals' name via voices. The third one includes metaphorical cognition of animals' name via appearances. The last one contains metaphorical cognition of animals' name via behaviours.

١٥- صالح بن الهادي رمضان، النظرية الادراكية وأثرها في الدرس البلاغي (الاستعارة نموذجاً)، السجل العلمي لندوة: الدراسات البلاغية- الواقع والمأمول، جامعة الامام محمد بن سعود الاسلامية، الرياض، السعودية، ٢٠١١.

يتناول هذا البحث فعل الاستعارة الادراكية للحيوانات / الاسم الذي يحسن من فهم اللغة بطريقة أفضل من ذي قبل. لذلك تقع على عاتق الباحثين مسؤولية اظهار وشرح طريقة اللغويات المعرفية / كما حاولنا ذكرها بأوضح الطرق. الهدف الرئيسي من هذا البحث هو محاولة التحليل اللغوي والبحث في الجانب الاستعاري، وهو اداة مهمة في اللغة المعرفية. النقطة الرئيسية في هذا البحث هي التركيز على اللغويات الادراكية. حيث تعتمد على الأساليب اللغوية التحليلية للوصول الى نتائج، ويتم اخذ العينات من الكلام اليومي. الادراك هو قاعدة لاتتزعزع للبحث في الاستعارة. للسؤال عما يعتمد عليه الادراك الاستعاري .

يتكون البحث بجانب مقدمة وخاتمة من ثلاثة أقسام : الأول عن الادراك. يتناول القسم الفرعي الأول من هذا القسم علم اللغة المعرفية. القسم الفرعي الثاني حول بنية الادراك او القاعدة والنظريات. القسم الثاني عن الاستعارة . القسم الفرعي الاول يدور حول المعنى الرئيسي والثانوي في الاستعارة. القسم الفرعي الثاني يتضمن الاستعارة المعرفية . القسم الفرعي الثالث يدور حول ادوات (اجهزة) الاستعارة المعرفية. القسم الاخير حول استعارة الادراك المجازي الاسم الحيوانات باللغة الكردية في الخطب والمحادثات اليومية. القسم الفرعي الاول من هذا القسم الاخير يتعلق بالاستخدام المجازي لاسم الحيوانات للتعبير عن الرسائل والمعنى السيجي والجديد. الثاني يشمل الادراك المجازي لاسم الحيوانات عبر لاصوات. الثالث يتضمن الادراك المجازي لاسم الحيوانات من خلال المظاهر. يحتوي الأخير على ادراك مجازي لاسم الحيوانات من خلال السلوكيات. الكلمات المفتاحية: الادراك، الاستعارة، اسم الحيوانات،